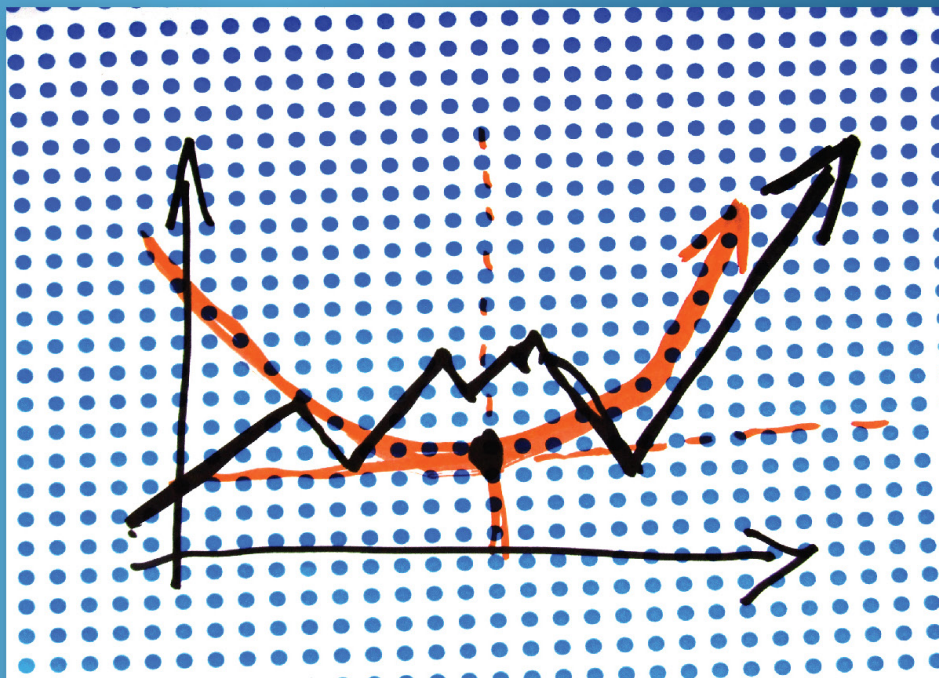

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2020 YEARBOOK

ГОДИНА 12

VOLUME XX

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN: 1857-7628

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2020**

**YEARBOOK
2020**

ГОДИНА 12

VOLUME XX

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева–Гудева
Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска
Проф. д-р Трајко Мицески
Проф. д-р Благица Колева
Проф. д-р Емилија Митева-Кацарски
Доц. д-р Златко Бежовски

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph.D
Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Prof. Emilija Miteva-Kacarski, Ph.D
Zlatko Bezovski, Ph.D

Редакциски одбор

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска
Проф. д-р Благица Колева
Проф. д-р Трајко Мицески

Editorial staff

Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D
Prof. Blagica Koleva, Ph.D
Prof. Trajko Miceski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Managing & Editor in chief

Prof. Olivera Gjorgieva-Trajkovska, Ph.D

Јазично уредување

Вангелија Цавкова

Language editor

Vangelija Cavkova

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Редакција и администрација

Универзитет „ГоцеДелчев“ - Штип
Економски факултет
бул „КрстеМисирков“ 10-А
п.фах 201, 2000 Штип,
Република Северна Македонија

Address of editorial office

Goce Delcev University
Faculty of Economics
Krste Misirkov 10-A.,
PO box 201 2000 Stip,
Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENT

- 7** **Станислава Кузманова, Трајко Мицески**
ПРАВИЛНОТО РЕГУТИРАЊЕТО НА КАНДИДАТИТЕ КАКО ФАКТОР ЗА ЕФЕКТИВНО РАБОТЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ
- 21** **Викторија Ациска, Трајко Мицески**
КРЕИРАЊЕ НА ИНКЛУЗИВНО СОВРЕМЕНО ЛИДЕРСТВО ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ ВРЗ ОСНОВА НА КОРИСТЕЊЕ НА МЕНАЏМЕНТ ТЕОРИТЕ И ПРАКТИКИТЕ
- 39** **Антица Донева, Оливера Ѓоргиева-Трајковска**
ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА И УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО БАНКИТЕ
- 47** **Благица Колева, Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Весна Георгиева Свртинов**
РАЗВОЈ И ПРИМЕНА НА СМЕТКОВОДСТВЕНИОТ СИСТЕМ ВО ДЕЛОВНИТЕ СУБЈЕКТИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
- 55** **Емилија Митева-Кацарски, Костадинка Панова, Весна Георгиева Свртинов**
ВЛИЈАНИЕТО НА КОВИД 19 ВРЗ ТРГОВИЈАТА СО УСЛУГИ
- 63** **Весна Георгиева Свртинов , Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Емилија Митева-Кацарски, Благица Колева**
ВЛИЈАНИЕТО НА ПАНДЕМИЈАТА ПРЕДИЗВИКАНА ОД ВИРУСОТ КОВИД -19 ВРЗ МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА
- 71** **Мирјана Донева, Еленица Софијанова**
ВЛИЈАНИЕТО НА СУШТИНАТА НА КВАЛИТЕТОТ ВРЗ ЗГОЛЕМУВАЊЕТО НА МОТИВАЦИЈАТА КАКО КЛУЧНА АЛАТКА ВО СЕМЕЈНИОТ БИЗНИС
- 81** **Викторија Јакимова , Јанка Димитрова**
ИНИЦИЈАЛНА ЈАВНА ПОНУДА - ИЛП
- 87** **Елена Зафировска Ѓорчевска**
АНАЛИЗА НА ФИНАНСИСКИТЕ ИЗВЕШТАИ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА ПРИМЕНАТА И ВЛИЈАНИЕТО НА МЕЃУНАРОДНИОТ СТАНДАРД ЗА ФИНАНСИСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ 16-НАЕМИ”

ФИНАНСИСКАТА АНАЛИЗА И УПРАВУВАЊЕТО СО КРЕДИТНИОТ РИЗИК ВО БАНКИТЕ

Антица Донева¹, проф. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска¹
¹Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
anticadoneva@hotmail.com
²Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
olivera.trajkovska@ugd.edu.mk

Апстракт

За да се избегне ризикот во работењето на банките, или барем да се доведе во прифатливи граници, потребно е ефикасно да се анализира и управува со него.

Ефикасната финансиска анализа на работењето на една компанија која се јавува како кредитобарател треба да укаже на клучните точки и процеси во кои настанува кредитниот ризик. На ризик може да бидат изложени сите делови од работењето на компаниите, и тоа на директна и индиректна изложеност, како одговорност на трети лица, изложеност од пазарот и друга изложеност. Управувањето со ризикот претставува дел од политиката на работа на банката, а во согласност со тоа може да се дефинира и како определена функција за осигурување - обезбедување од ризикот.

Сите фактори кои влијаат на појавата на ризикот се истражуваат во процесот на финансиската анализа, односно анализата на кредитната способност на компаниите. Целта на анализата е опишување и мерење на неизвесноста на конкретна кредитна активност. Финансиската анализа опфаќа испитување на работењето на компанијата во минатото и во сегашноста, како би се добиле што подобри предвидувања за идните работни активности.

Клучни зборови: *анализа, банки, ризик, кредит, компанија, пазар*

FINANCIAL ANALYSIS AND CREDIT RISKMANAGEMENTS IN BANKS

Antica Doneva¹, Prof. Olivera Gjogieva-Trajkovska¹
¹Faculty of Economics, University “Goce Delchev”, Stip
anticadoneva@hotmail.com
²Faculty of Economics, University “Goce Delchev”, Stip
olivera.trajkovska@ugd.edu.mk

Abstract

In order to avoid the risk in the operation of the banks, or at least to bring it within acceptable limits, it is necessary to effectively analyze and manage it.

Effective financial analysis of the operation of a company that appears as a borrower should indicate the key points and processes in which credit risk occurs. All parts of the companies' operations may be at risk, from direct and indirect exposure, such as third party liability, market exposure and other exposure. Risk management is part of the bank's employment policy, and accordingly can be defined as a certain function of insurance - risk insurance.

All the factors that affect the occurrence of risk are investigated in the process of financial analysis, ie the analysis of the creditworthiness of companies. The purpose of the analysis is to describe and measure the uncertainty of a particular credit activity. The financial analysis includes examining the company's operations in the past and present, in order to get better predictions for future work activities.

Keywords: *analysis, banks, risk, credit, company, market*

1. Вовед

Во изминатиот период банкарскиот сектор минуваше низ многу тешки етапи, што придонесе поддршката за компаниите да биде многу ограничена и строга, и сето тоа поради ризиците кои се јавуваа на пазарот. Како одговор на тоа, банкарскиот сектор работи на континуирано усовршување на системот, за да може да управува со кредитниот ризик и да го контролира.

Ефикасната финансиска анализа на работењето на една компанија која се јавува како кредитобарател треба да укаже на клучните точки и процеси во кои настанува кредитниот ризик. На ризик може да бидат изложени сите делови од работењето на компаниите, и тоа на директна и индиректна изложеност, како одговорност на трети лица, изложеност од пазарот и друга изложеност. Управувањето со ризикот претставува дел од политиката на работа на банката, а во согласност со тоа може да се дефинира и како определена функција за осигурување - обезбедување од ризикот. Управувањето со ризикот претставува проект на менаџментот, кој се извршува континуирано, преку следење и проценка на истиот. Како дисциплина, управувањето со ризикот е од понов датум и произлегува од различноста на обезбедувањето, бидејќи традиционалните процеси на обезбедување не биле во можност ефикасно и ефективно да го решат проблемот со настанување на ризикот во различни ситуации што се јавувале во работењето.

Главна цел на управувањето со кредитниот ризик е оптимизација на односот помеѓу ризикот и приходите. Во зависност од управувањето со пазарниот и кредитниот ризик зависи и солвентноста на компаниите. Управувањето со ризикот има две основни цели - да се избегне несолвентноста и да се максимизира стапката на приход на капиталот, со одредени корекции на ризикот.

Сите фактори кои влијаат на појавата на ризикот се истражуваат во процесот на финансиската анализа, односно анализата на кредитната способност на компаниите. Целта на анализата е опишување и мерење на неизвесноста на конкретна кредитна активност. Финансиската анализа опфаќа испитување на работењето на компанијата во минатото и во сегашноста, како би се добиле што подобри предвидувања за идните работни активности.

2. Финансиска анализа - поим и методи

Финансиската анализа е дел од финансискиот менаџмент и од сметководството, која се занимава со анализа на финансиската состојба на компаниите и можностите за промени во саканиот правец. Голем дел од анализата се состои од пресметки на одредени финансиски показатели, со користење на податоците (ставките) од Билансот на состојба и Билансот на успех на компанијата.

Како основни извори на податоци за финансиска анализа се јавуваат финансиските извештаи кои, всушност, претставуваат една „слика“ за работењето на компанијата, во одреден временски период. Само со нивна детална анализа може да се добие вистинска претстава за местото и улогата на конкретната компанија во однос на поширокото опкружување.

Моќта и потенцијалот на една квалитетно извршена финансиска анализа е откривање на тоа што се случило во работењето на компанијата, каде, како и зошто се случило, што дополнително создава зголемена способност за предвидување на идните процеси, можности за избегнување на ризиците со кои може да се соочат компаниите, и насоката за нивен правилен развој.

Финансиската анализа претставува помошна „алатка“ на финансискиот менаџмент, која опфаќа евалуација на финансиската состојба и оперативните перформанси на компанијата, индустријата, дури и целокупната економија, како и предвидување на идната состојба и перформанси¹.

¹ Frank J. Fabozzi, Pamela P. Peterson, “Financial management & Analysis”, John Wiley and Sons, 2003, pp. 5.

Анализата на финансиските извештаи се изведува на примена на неколку различни методи. Такви методи се: Хоризонтална анализа, Вертикална анализа, Анализа на трендот, Финансиската анализа и Дипонт анализата.

Хоризонталната анализа на финансиските извештаи се среќава и под поимот компаративна анализа. Таа се врши со споредување на последователните Биланси на состојба, Биланси на успех и Извештаи за парични текови за две или повеќе години, со цел за согледување на промените во индивидуалните категории кои настанале во тек на анализираниот период. Најважниот елемент кој се открива преку оваа компаративна финансиска анализа е трендот на движење на одделните ставки од финансиските извештаи.

Анализата на трендот претставува една варијанта на хоризонталната анализа, со која процентните промени на ставките се пресметуваат за повеќе сукцесивни години, наместо само за последните две години. Оваа анализа, поради нејзиниот долгорочен аспект, е значајна затоа што може да ги открие основните промени во природата на бизнисот. Трендот го покажува правецот во кој се развиваат одделните категории и ставки од финансиските извештаи².

Вертикална анализа на финансиските извештаи ја открива врската, т.е. односот што постои помеѓу секоја поединечна ставка од финансиските извештаи и одредена специфична ставка која се избира за основа и се означува со 100 %. Секоја ставка од финансиските извештаи се изразува како процент од таа базна големина. Кога се анализира Билансот на успех, најчесто нето добивката се зема за база.

Финансиска рачно анализа претставува основно средство во анализата на финансиските извештаи. Таа претставува техника на евалуација на финансиските перформанси на компанијата која ги идентификува значајните врски помеѓу компонентите на финансиските извештаи.

Дипон (Du Pont) анализа. Со помош на овој метод се врши расчленување на стапките на остварениот приход на нивните составни компоненти, заради утврдување на подрачјата одговорни за остварените перформанси на компанијата. Со ваквата анализа се откриваат причините за слабите или добрите резултати на компанијата, кои понатаму постануваат основа за преземање на корективни мерки за подобрување на работењето во иднина³.

3. Поим и дефинирање на ризиците во банкарското работење

Постојат различни дефиниции за ризикот, во зависност од контекстот во кој истиот се разгледува. Генерална дефиниција, важечка, независно од контекстот во кој се употребува, е дека ризикот претставува опасност од загуба. Во финансиската теорија, која е најрелевантна за банкарското работење, ризикот се дефинира како девијација или отстапување на очекуваните резултати, кои настанале како резултат на варијации на финансиските променливи⁴.

Според регулативата на Народната банка на Република Македонија, ризиците на кои банките се изложени во своето работење, за потребите на пресметката на интерниот капитал, можат да се класифицираат во следните четири групи:

- **Ризици кои се опфатени со методологијата за утврдување на адекватност на капиталот:** кредитен ризик, пазарен ризик, валутен ризик и оперативен ризик;
- **Ризици коишто не се целосно опфатени со методологијата за утврдување на адекватноста на капиталот:** оперативен ризик на кој може да биде изложена банката како резултат на воведување на нови производи и процеси и сл.;
- **Ризици кои воопшто не се опфатени со методологијата за утврдување на**

² Walter T. Harrison, Charles T. Horngren, "Financial Accounting", Upper Saddle River, New Jersey, 2003, pp. 609.

³ Спасов, Саниша, Сашо Арсов, „Финансиски менаџмент“, Економски факултет, Скопје, 2004, стр. 65.

⁴ Кузмановска, С., 2014, „Анализа, мерење и управување на банкарските ризици“, Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Прилеп, докторска дисертација.

адекватност на капиталот: ликвидносен ризик, ризик на каматните стапки од портфолиото на банкарски активности, ризик од концентрација на изложеност на банката, ризик на земја, стратемски ризик, репутациски ризик и други ризици;

- **Ризици од надворешното окружување** – произлегуваат од макроекономското, деловното или регулаторното окружување во кое работи банката.

3.1. Ризици на кои се изложени банките во своето работење

Субјектите учесници во пазарните економии во текот на своето работење се изложени на голем број ризици. Доколку спроведуваат идеална политика за управување со ризикот, опстојуваат на пазарот и бележат пораст, а оние кои се неуспешни и помалку умешни во спроведувањето на процесот на управување со ризикот, пропаѓаат. За разлика од небанкарските субјекти, банкарските институции и нивното работење се карактеризираат со одредени специфичности. Имено, банките своето работење го темелат врз туѓи парични средства прибрани од страна на граѓаните, фирмите и други субјекти, и нивното пропаѓање во пропаст, освен акционерите, ќе ги однесе и сите останати депоненти.

Банките во текот на своето работење неизбежно се сретнуваат со различни форми на ризици и неизбежно мораат перманентно да го намалуваат и одржуваат ризикот на прифатливо ниво, се со цел да ги заштитат акционерите, депонентите и воедно да создадат услови за стабилен и здрав финансиски систем. Секој неизвесен факт во финансиското работење кој директно или индиректно предизвикува промена и загуба на настанатото, односно влијае врз положбата и резултатот од работењето на финансискиот субјект, се дефинира како ризик. Во теоријата се среќаваат најразлични дефиниции и поделби на ризикот кои произлегуваат од принципот на поделбата.

Во теоријата, според една поделба, сите ризици можат да се поделат во две групи. Првата група или работни ризици која ги вклучува⁵:

- Законскиот ризик;
- Стратешкиот ризик;
- Кредитниот ризик;
- Оперативниот ризик;
- Кадровскиот ризик;
- Стоковниот ризик;
- Ризикот поврзан со финансиски операции.

Втората група или финансиски ризици вклучува:

- Дивиденден ризик;
- Капитален ризик;
- Каматен ризик;
- Ризик на ликвидност;
- Девизен ризик.

Кредитниот ризик е основен ризик во банкарското работење и претставува можност кредитите заедно со каматата да не бидат вратени од страна на должниците во договорените и доспеаните рокови, и условите утврдени во договорите за заем.

Каматниот ризик се дефинира како веројатност акционерите да претрпат материјална и финансиска загуба како последица од неповолното движење на каматната стапка, односно намалување на вкупните приходи од каматата како последица од намалувањето на распонот меѓу активните и пасивните камати.

Валутниот или девизниот ризик е еден од основните пазарни ризици кој претставува можност банката да претрпи материјални и финансиски загуби како последица од промената на девизните курсеви.

⁵ Ibidem, str. 20.

Оперативниот ризик претставува дел од секојдневното работење на една деловна банка и неадекватниот начин на кој банката ги врши своите банкарски операции го продуцираат овој вид ризик. Оперативниот ризик ја претставува веројатноста од настанување негативни флукуации во капиталот на банката и нејзиниот финансиски резултат проследено со загуби од материјален и финансиски карактер поради пропусти и грешки предизвикани од човечки фактор, неадекватни интерни процеси и системи, како и непредвидливи екстерни случувања и настани.

Ликвидниот ризик е еден од ризиците за регулирање на билансните ризици и претставува можност банката да се најде во ситуација во која не располага со доволно парични средства за исплаќање на обврските во времето во кои тие достасуваат. Доколку банката се најде во ситуација во која има проблем со ликвидноста, може да се каже дека таа се соочува со ризикот на ликвидност.

Законскиот ризик претставува ризик од промена на правниот систем на една земја со што ќе изврши експропријација на вредноста на делниците на одредена банка. Овој вид ризик речиси е невозможно да се предвиди, па затоа зачестеното и неблагоприятното менување на прописите и донесувањето нови влијае негативно врз развојот на работната политика на банката.

Пазарен ризик е ризикот од загуба како резултат на промената на цените на финансиските инструменти наменети за тргување. Пазарниот ризик е составен од две компоненти, во зависност од причините кои го предизвикуваат⁶:

- Општ ризик, кој зависи од насоката на движење на финансиските променливи - движењето на каматните стапки, девизните курсеви, цените на акциите, цените на стоките и друго;
- Специфичен ризик, кој не е условен од насоката на движење на финансиските променливи и зависи од волатилноста на пазарите, нелинеарната изложеност на банките и изложеноста на хеџинг позициите.

Стратешки ризик е ризик врз добивката или капиталот на банката, којшто произлегува од промените во деловното опкружување, негативните деловни одлуки, несоодветното спроведување на одлуките или недоволната респонзивност на банката на промените во деловното опкружување.

4. Финансиските извештаи како предмет на анализа

Информациите содржани во финансиските извештаи не само што ги покажуваат деловните ефекти на едно претпријатие, туку тие во голема мера го детерминираат работењето на истото претпријатие во иднина, бидејќи врз основа на тие податоци содржани во финансиските извештаи менаџерите ги подготвуваат деловните планови за наредната година, инвеститорите вложуваат средства, акционерите се информираат за дивидендата која ќе им следува доколку претпријатието не одлучи да ја пренамени за друга цел, државата добива информации за плаќањето на данок од страна на претпријатието, итн. Од овие причини, информациите содржани во финансиските извештаи на претпријатието треба да ги исполнуваат следниве 4 квалитативни карактеристики, утврдени од страна на FASB и тоа⁷:

- **Разбирливост** – претставува основен квалитет на информациите во финансиските извештаи. Оваа карактеристика укажува на тоа дека информацијата треба да биде веднаш разбрана, без некои поголеми тешкотии, меѓутоа потребно е корисниците

⁶ Harrington, S., Niehaus, G., Risk Management and Insurance, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2003.

⁷ Одбор за стандарди за финансиско сметководство (FASB-Financial Accounting Standard Boards), како тело што е основано од страна на Советот на AICIPA (American Institute of Certified Public Accounting).

- да имаат некои основни познавања од областа на сметководството и економијата;
- **Релевантност** – претставува таква карактеристика која е поврзана со влијанието на информациите во финансиските извештаи врз донесувањето на одлуки од страна на корисниците. Значи, информациите се релевантни доколку им помогнат на корисниците во донесувањето на одлуките и им даваат можност да ги проценат минатите, сегашните и идните случувања;
- **Веродостојност** – значи дека информациите треба да бидат корисни, односно да може корисникот на нив да се потпре со сигурност, да верува дека истите се ослободени од какви било грешки и сомневања. За информациите да бидат веродостојни мора верно да ги претставуваат трансакциите и другите настани чие значење го претставуваат;
- **Споредливост** – корисниците на сметководствените информации треба да добијат споредливи информации, како временски, така и со сличните информации на останатите претпријатија или целата индустрија.

Презентирањето на финансиските извештаи е регулирано со повеќе закони и норми, меѓутоа, најзначајна регулација е направена со донесувањето на Меѓународните сметководствени стандарди, поточно со презентирање на финансиските извештаи⁸. Врз основа на овие сметководствени стандарди, комплетниот сет на финансиски извештаи се состои од:

- **Билансот на состојба (The Balance Sheet)** ја рефлектира солвентноста на претпријатието и истиот претставува табеларен преглед на состојбата на средствата со кои располага претпријатието, од една страна, и капиталот и обврските, од друга страна. Според тоа, тој е сочинет од два дела и тоа дел во кој се опфатени средствата на претпријатието (постојани, тековни и долгорочни вложувања) и истиот се нарекува актива, и дел во кој се опфатени изворите на средствата (капитал и обврски) и истиот се нарекува пасива. Билансот на состојба секогаш треба да биде во рамнотежа, која се искажува преку правилото за билансна рамнотежа:

$$\text{средства} = \text{обврски} + \text{капитал}$$

- **Билансот на успех (Income Statement)** претставува извештај кој ја покажува профитабилноста на претпријатието и истиот ги опфаќа расходите и приходите на периодот, распоредени според одредени правила. Според д-р Слободан Марковски⁹, Билансот на успех се одликува со тоа што го покажува финансискиот резултат на претпријатието за одреден временски период, ги покажува трошоците и ефектите, односно резултатот од нив во изминатиот период и поради тоа Билансот на успех не упатува на минатото. Како и Билансот на состојба, така и Билансот на успех треба секогаш да биде во рамнотежа, која се изразува преку следниве две равенки:

$$\begin{aligned} \text{расходи} &= \text{приходи} + \text{загуба} \\ \text{приходи} &= \text{расходи} + \text{добивка} \end{aligned}$$

- **Извештајот за готовински текови (Statement of Cash Flow)** претставува извештај кој се изготвува со цел да се обезбедат информации за изворите на пари создадени во соодветниот временски период, целите за кои парите биле употребени, како и крајното салдо на пари и парични еквиваленти на датумот на известување. Извештајот за парични текови опфаќа три групи на активности:

⁸ Утврдени се од страна на Комитетот за меѓународни сметководствени стандарди (IASB) и како такви сметководствени стандарди се применуваат во Република Македонија од 1 јануари 1998 година.

⁹ Слободан Марковски, Блажо Недев, „Сметководство на менаџментот“ - второ издание, Економски факултет, Скопје, 2003.

- Парични текови од оперативни активности,
 - Парични текови од финансиски активности,
 - Парични текови од вложувачки активности.
- **Извештајот за промените на акционерскиот капитал (The Statement of Owners Equity)** претставува краток преглед во кој се содржани промените во сопственичкиот капитал на претпријатието, кои настанале во текот на пресметковниот период. Сопственичкиот капитал може да се определи како право на сопственикот над средствата во претпријатието;
 - **Сметководствените политики и забелешки** ги опфаќаат сите оние информации кои се барани со меѓународните сметководствени стандарди, меѓутоа не се презентирани на друго место во финансиските извештаи. Ова значи дека сите нецелосни ставки од Билансот на состојба, Билансот на успех и Извештајот за паричните текови треба да бидат дополнети со соодветна информација во забелешките.

Од аспект на менаџерите, анализата на финансиските извештаи е значајна за две намени и тоа¹⁰:

- како средство за предвидување на условите во иднина и
- како стартна основа за планирање на активностите кои ќе влијаат врз идниот тек на настаните.

5. **Бизнис планот како основа за идната пазарна позиција на претпријатието**

Целта на пазарните информации е да ги информираат корисниците на бизнис плановите во врска со положбата и промените на претпријатието на пазарот на набавка и пазарот на продажба. Станува збор за информации во врска со: асортиманот на производи, карактеристиките на одредена гранка, главните произведени производи, карактеристики на елементите на маркетинг миксот и нивна споредба со конкурентските претпријатија, учество на главните конкуренти на пазарот, вкупен број на купувачи, главни купувачи и учество на најголемите три купувачи, главни добавувачи, ограничувања во снабдувањето и слично.

Во рамките на бизнис планот претпријатието мора јасно да ја дефинира својата развојна политика и целта на одредување на неговата идна пазарна позиција. Според тоа, развојната политика на претпријатието треба¹¹:

- да ги одрази ставовите на претпријатието спрема антиципираните промени во окружувањето;
- да се базира на доволно долг временски и просторно широк хоризонт во кој ќе се иницираат и реализираат развојните проекти;
- да обезбеди конзистентност во одлучувањето за развојот на претпријатието;
- да ги усогласи целите, инструментите и можностите на претпријатието;
- да обезбеди единство на растот и развојот на претпријатието како деловен систем;
- да придаде особена важност на основните вредности и развојни цели на општеството во кое претпријатието дејствува;
- да овозможи сите податоци во врска со неа да бидат разбирливи за сите органи и поединци кои ќе ја спроведуваат.

Како таква, развојната политика е во кореспонденција со развојните цели и значајна премиса за формулирање стратегија за нивна реализација.

¹⁰ „Финансиски менаџмент во здравствени институции“ (авторизирани белешки), проф. д-р Ристо Фотов, Штип, 2009 год.

¹¹ Todorovic, J., Duricin, D., Janosevic S., “Strategijski menadzment”, 3. Izdanje, Institut za trzisna istrazivanja, str. 355.

Во случај кога претпријатието нема деловна историја, односно кај почетните (start up) претпријатија, неговата идна пазарна позиција ќе се спореди со постојната пазарна позиција на претпријатие кое има иста или слична дејност¹².

Сите бизниси, па дури и оние помалите, мора да имаат план, односно да бидат плански управувани. Бизнес планот е едно од ултимативните правила на работењето. Експертите сметаат дека истиот е почеток на остварување на деловен успех и начин како да се реализираат целите според најдобро дефинирани стратегии. Со дефинирање на бизнис планот со неколку основни цели и следење на резултатите, сопственикот на бизнисот ќе може без проблем да го следи работењето и напредокот на својата фирма, а истовремено и да пристапи кон редефинирање на работата доколку нешто тргне наопаку.

Бизнис планот е „рбетот“ на новиот претприемачки потфат. Тој е единствениот документ кој го води претприемачот низ три критични ситуации¹³:

- Го поедноставува процесот на донесување одлуки во кризни времиња;
- Претставува мапа која го покажува патот во случаите на неодлучност;
- Претставува средство за мотивација во периодите на деморализација и неуспех.

6. ЗАКЛУЧОК

Банките во последните триесетина години се соочија со голем број предизвици: дерегулација, зголемена конкуренција, имплементација на нова технологија, воведување на нови, иновативни финансиски инструменти и сл., кои водеа кон зголемување на ризиците кои банките ги преземаат секојдневно. Токму затоа, познавањето на ризиците кои ги преземаат, потоа нивното правилно идентификување, мерење, управување и контрола се неопходни за успешен и стабилен банкарски сектор.

Притоа, со мерењето на ризиците, банките ги идентификуваат очекуваните загуби на кои се изложени во своето работење и преземаат мерки за заштита од нивната реализација. Со материјализација на потенцијалните ризици, банките можат да реализираат и неочекувани загуби. Заштита од овие неочекувани загуби е токму капиталот на банките.

Користена литература:

- [1] Pamela P. Peterson, “Financial management & Analysis”, John Wiley and Sons, 2003;
- [2] Walter T. Harrison, Charles T. Horngren, ”Financial Accounting”, Upper Saddle River, New Jersey, 2003;
- [3] Harrington, S., Niehaus, G., Risk Management and Insurance, McGraw-Hill/Irwin, New York, 2003;
- [4] Todorovic, J., Duricin, D., Janosevic, S., “Strategijski Menadzment”, 3. Izdanje, Institut za trzisna istrazivanja, Stavric, B., Stamatovic, M., “Menadzment”, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2004;
- [5] Drucker, P. F, “The coming of the new organization”, Harvard Nusiness Review, 1998;
- [6] Ѓоргиева-Трајковска, О. и Колева, Б. (2017), „Анализа на финансиски извештаи“; Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;
- [7] Спасов, Синиша, Сашо Арсов, „Финансиски менаџмент“, Економски факултет, Скопје, 2004;
- [8] Кузмановска, С., 2014, „Анализа, мерење и управување на банкарските ризици“, Универзитет Св. Климент Охридски - Прилеп, докторска дисертација;
- [9] Слободан Марковски, Блажо Недев, „Сметководство на менаџментот“ - второ издание, Економски факултет, Скопје, 2003;
- [10] „Финансиски менаџмент во здравствени институции“ (авторизирани белешки), проф. д-р Ристо Фотов, Штип, 2009 год.

¹² Stavric, B., Stamatovic, M., “Menadzment”, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2004.

¹³ Drucker, P. F, “The coming of the new organization”, Harvard Nusiness Review, 1998 Vol. 66, No.1